

“עיד תאע אלבנת” – ראש חודש של הבנות באחד בטבת

דפנה חורב

דפנה חורב, בת מושב שרשרת, בוגרת "תהודה" – בית מדרש למנהיגות יהודית, מנחה ליהדות ומורה לספרות. הקימה והנחתה בית מדרש לנשים בקטמונים, הייתה שותפה לייסוד "ממזרח שמש" – המרכז למנהיגות יהודית חברתית, ורשת "מורשה" – למורשת היהדות ולמעורבות קהילתית.

ראש חודש טבת, אשר תמיד מתקיים בחג החנוכה, הביא איתו אל ביתנו חגיגה נוספת, את "החג של הבנות". ביום זה, בביתם של יוצאי תוניסיה וג'רבה בארץ, עורכים ארוחה חגיגית ולצד הסופגניות בנוסח הישראלי מופיעים מיני מאפים מתוקים ומושקעים המטוגנים בדרך כלל בשמן "כמצוות החג": מקרוד, יויו ודבלה.

כששאלתי את מיז'ינה כהן, קרובת משפחתי, כיצד חגגו בג'רבה את "החג של הבנות", היא סיפרה על יום כיף שהבנות ערכו לעצמן. הבנות ביקרו ביום זה אחת את חברתה והתכנסו לבסוף בביתה של אחת מהן, גבו מכל אחת סכום לקניית מצרכים ובישלו ואפו ביחד ארוחה חגיגית. לאחר מכן אכלו, רקדו דיברו וצחקו.

מה הסיבה למסיבה, מדוע חוגגים את החג של הבנות? שאלתי את מיז'ינה והיא הסבירה ש"זה כמו מתנה ליהודית", מעין יום זיכרון ליהודית אשר בגבורתה הרגה את המלך הולופרנס וגרמה לנסיגת האשורים. תגובתה האמיצה, העצמאית וההחלטית הצילה את ירושלים והושיעה את ישראל. ישנם הסברים אפשריים לקשר של האירוע מימי נבוכדנצר לחנוכה: יהודית היא ממשפחת מתתיהו החשמונאי, והולופרנס, כמו היוונים, רצה להעביר את היהודים על דתם.

יום זה שנקבע לזכר הגבורה היהודית הנשית של דמות היסטורית זו ואשר מזכיר את חלק הנשים בנס חנוכה, מעניק להבנתי גם תזכורת לנשים בכל דור החוגגות יום זה, לגבי כוחן והעוצמה הגלומה בהן. זהו יום עם הזדמנות להעצמה נשית.

קיימת מסורת עתיקה ביהדות לפיה ראש חודש נחשב כיום חג מיוחד של נשים. בעדות ובמסורות השונות קיימים מנהגי ראש חודש נשיים רבים ומגוונים היוצרים אווירה חגיגית. המנהגים המקובלים על רוב הנשים ברוב המסורות הן הדלקת נר ("קנדיל"), עריכת סעודה חגיגית (מיז'ינה סיפרה לי כי בזמן שראש חודש חל בשבת, נהג אביה, הרב בניצין הכהן, אשר ראה חשיבות רבה לציון ראש החודש, לבקש שיוסיפו לסעודת השבת הרגילה, תבשיל מיוחד לכבוד ולציון ראש החודש), וכל הימנעות מעשיית מלאכות קשות (תפירה, רקימה וכדו'). מנהג זה מופיע כבר בתלמוד הארץ ישראלי (מסכת תענית, פ"א ה"ו; פסחים פ"ד ה"א) ואף נקבע כהלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תיז) ויש סברו שדי בשינוי כלשהו מיום חול רגיל.

ישנם מקורות תנכיים שונים המלמדים כי נשים הקפידו על שמירת ראש חודש. למשל, כאשר האישה השונמית הלכה אל הנביא ביום שאינו ראש חודש, היא נשאלה על ידי בעלה: "מדוע את הולכת אליו (אל הנביא) היום, לא חודש ולא שבת" (מל"ב ד:ג).

רוב ההסברים שהוצעו לשאלה מדוע זכו הנשים שראש חודש יהיה להן כיום חג פרטי וכעין חצי יו"ט, קשורים לכך שהן הזדרזו בעשיית המשכן ולא לקחו חלק עם הגברים בעשיית העגל (פרקי דרבי אליעזר מ"ד; מקורי המנהגים ל"ט, הרב יוסף חיים - "הבן איש חי", הרב דוד אבודרהם).

הרב יצחק מוינה, בספרו "אור זרוע", מציע הסבר אחר וטוען כי ראש חודש נחשב ביהדות כחגן של הנשים, בהקבלה למחזוריות של הירח. הנשים לדבריו חוגגות את התחדשות הלבנה משום שגם הן מתחדשות בכל חודש, עם המחזור החדשי של הוסת:

"...בכל חודש וחודש האישה מתחדשת וטובלת וחוזרת לבעלה והיא חביבה עליו כביום החופה. כשם שהלבנה מתחדשת בכל ראש חודש והכל מתאווין לראותה... ולכך הווי ראש חודש יום טוב של נשים." הלוח העברי מושתת על הירח, את חדשי השנה אנו מונים לפי מחזור התמלאות וחיסור הירח. עולם הזמנים היהודי נתפס כישות נשית. אנו משתמשים במונחים שנה מעוברת, חודש מעובר ומולד הירח. הקשר בין מיעוט והתמלאות הלבנה והמחזור החודשי מצוי גם בתרבויות אחרות ובא לידי ביטוי ביתר שאת בתרבות הניו-אי.ג. רופאת הנשים ד"ר כריסטיאן נורת'רופ, בספרה "גופה של אשה, תבונתה

של אשה", טוענת כי ישנו קשר ארכיטיפי בין האישה לדמותה של הלבנה. המחזורים המקרו-קוסמיים של הטבע, כמו שלבי הירח, הגאות והשפל של גלי הים וחילופי העונות, משתקפים בשיעור קטן יותר במחזור הוסת של גוף האישה ומשפיעים עליו. לירח יש תקופה שבה הוא מכוסה באפלה, ואחר כך, עם הופעתו של ירח חדש, הוא נגלה לנו שוב לאיטו וגדל בהדרגה עד שהוא מלא. גם נשים עוברות פרק זמן של אפלה מדי חודש, כאשר נדמה כי כוח החיים עומד להיעלם למשך זמן מה (שלב טרום הווסת ושלב הווסת). ד"ר נורת'רופ מסבירה בספרה כי נשים אינן צריכות לחשוש שהן חולות אם האנרגיה ומצבי הרוח שלהן שוקעים באופן טבעי למשך כמה ימים מדי חודש. הירח מלמד שכולם זקוקים באופן טבעי להפוגה שתאפשר להם להשיב כוח. שיטת פעולה זו של טבע החיים/מוות/חיים הינה מחזורית ומיושמת על כל היצורים בטבע.

חידוש מסורת ראש חודש לנשים מעניק בעיני הזדמנות יקרה ומתוקה לנשים לקשר, חיבור ודיאלוג עם המסורת היהודית, עם המסורת הנשית מדורות (לעיתים גם עם זו הבין-דורית המשפחתית) ועם הטבע, תוך יצירה וחידוש על פי רוח המקום וצרכי הזמן. בחידוש מסורת זו יש גם הזדמנות לעצב חוויה רוחנית דתית משמעותית, שאינה מנותקת מן הגוף ותחושותיו ומן הטבע ומקצביו. הפלטפורמה לחידוש חג ראש חודש בארץ קיימת. מרבית הנשים בארץ הן מסורתיות ומרביתן תשמחנה לזמן של עצירה מהמרוץ ולביחד נשי, בין-דורי, איכותי ומעצים, בו הן תחוגנה עם מחזורי ההתחדשות של הירח ושלהן. עצירה זו "ממלאכה" סביב חודשי השנה העבריים תעניק זמן ומקום להתמלא, להתבונן, להתכוון, ללמוד, לצחוק, ליהנות, לתת ולגדול.